

Halländska jullekar.¹

Af

Louise Hagberg.

Ännu för omkring 20 år sedan kvarlefde på sina ställen i Halland den gamla seden att julaftonen breda stugans golf med halm, ehuru då stadd i utdöende; för en 50 å 60 år tillbaka var den där- emot mera allmänt i bruk. Hvad som bland annat i hög grad torde ha bidragit till denna seds försvinnande var brandstodsbolagens bestämmelser, hvilka ej medgåfvo försäkring af gårdar, där julhalm brukade användas. Ty mången gång var det mer än märkvärdigt, att de ej oftare, än hvad som skedde i gamla tider, satte eld på huset, när de gingo omkring i stugan och lyste sig med spingestickor, från hvilka gnistor alltemellan föllo ned i den lätt antändliga julhalmen. Men om än bruket af julhalm nu fullständigt försvunnit, så lefver dock ännu minnet lifligt däraf, och de gamla berätta med tindrande ögon om alla de olika upptåg som brukade företas i julhalmen, ty »*julahalmen*», den var medelpunkten för julens alla glada nöjen. När det stora julbordet i mörkningen stod dukadt, då drogos lämmarna för fönstret, och så tändes alla ljusen, och när detta var gjordt så breddes julhalmen, ett par duktiga långhalmskärfvar, ut på golfvet. Det var ej blott barnen, som hade glädje af halmen, utan äfven alla de vuxna, och kom det någon främmande in i stugan, så nog skulle han ned i halmen alltid, där sedan den ena leken efter den andra utfördes. Lekarna voro i många fall hårdhändta nog och gingo ofta

¹ Ofvanstående skildring grundar sig på muntliga meddelanden af personer i 40—90 årsåldern från Lindbergs med flera socknar. En utaf dem, 92-åriga Bertil Fern från Rolfstorps socken, har dessutom förfärdigat de här afbildade halmfigurerna. Se fig. 3.

ut på att pröfva hvarandras styrka och visa att man var ledig i ben och rygg.

Utaf den långa råghalmen flätades eller snoddes olika slags figurer ihop, hvilka sedan användes vid lekarna. Främst bland dessa julfigurer kom *julbocken*, som förfärdigades på så sätt, att några halmviskor snoddes ihop till en figur med tre ben, fig. 1, och hvilken upptill virades om med halm, så att det bildades liksom ett

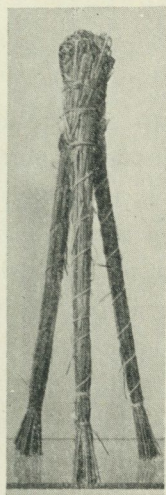

Fig. 1. Julbock
af halm.

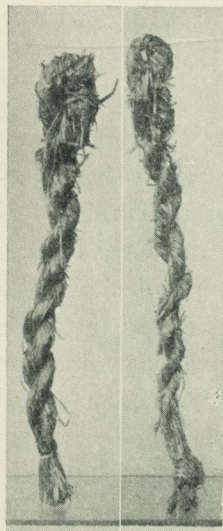

Fig. 2. Karbaser
af halm.

hufvud. Med julbocken utfördes sedan bland annat den förr på många håll så brukliga leken »att ta julbocken» eller som det äfven här heter »julagubben». Den tillgick sålunda, att en person lade sig på rygg, hvarvid bocken ställdes ofvanför hufvudet, sedan kastade den liggande upp benen och försökte att ta bocken med fötterna och så kasta den framåt. Det ville till att inte härvidlag vara stel i ben och rygg.

Vidare flätades karbaser, hvilka användes vid flera olika lekar, fig. 2. En bland dessa var »*Markus daska*» eller »*Leka Markus*». Man band för ögonen på tvenne personer, och så lades två trästolar med

benen utåt åt hvar sitt håll och ryggstöden hopbundna. Se'n skulle de, som fått ögonen förbundna, lägga sig på knä midt emot hvarann och med vänster hand hålla i hvar sitt stolsben och i den högra en karbas. »Märkus, akta dig för min därkus», sade så den ene af dem och slog till hvar han kunde träffa, och så svarade den andre på samma sätt.

»*Ro till Tyskland*» hette en annan lek, hvarvid två personer satte sig jämte hvarann, och så frågade den ene: »Hvart skall du ro hän?» — »Jag skall ro till Tyskland», blef svaret. — »Hvad skall du där?» — »Jag skall köpa malt och salt (och gröna ärter), för jag skall slakta min julagalt». — »Har du pass på det?» — »Ja». — »Visa upp det då». Den tillfrågade slog då benen i vädret, hvarvid den som frågat slog till honom med daggen eller karbasen, och se'n så daskade de å ömse håll på hvarann med hvar sin karbas.

Karbaserna användes för öfrigt litet emellanåt, de äldre satte t. ex barnen i vädret och smällde på dem med karbasen o. s. v.

Så brukade man också leka »*Sy sko till kungen*». Två personer satte sig emot hvarann på golfvet, bägge deras höger eller vänster ben surrades ihop med halm, och så togo de hvar sitt halmstrå i hand, låtsande att de voro skomakare, och sutto och trädde och trädde. »Hvad skall du göra?», frågade så den ena. — »Vi ska sy sko till kungen», svarade den andra. — »Snörpa på då», blef svaret. Men rätt som de sutto och sydde, så vände en utaf dem på sig och lade sig på alla fyra och försökte att dra den andre med sig. Och var nu denne ej så stark, att han kunde hålla emot, kunde han på så sätt bli släpad rummet rundt flere gånger om.

Var denna lek ansträngande, så var det dock ett intet emot »*Boråsaklöfver*». Den fordrade sådana krafttag, att den ibland rent af kunde ha blodstörtning till följd. Den tillgick sålunda: en stor stark karl lade sig raklång på magen i halmen; det var han som sedan skulle lyfta. Därefter satte sig tvenne personer midt emot hvarann tvärt öfver den liggandes ben och med sina ben sick-sack mellan hvarandras och hållande i fötterna på hvarann. Då de så hade placerat sig, slog den liggande sina armar om de sittandes midjor och reste sig därpå upp lyftande dem båda med sig. Det

kunde äfven tillgå på så sätt, att en karl lade sig raklång med ryggen mot golfvet, så drog han upp benen och trädde armarna in under dem. Därpå trädde en annan karl in hufvudet mellan hans ben och reste sig så upp med honom. Men till en sådan lek som Boråsaklöfvern fordrades det som sagdt krafter, hvem som helst kunde ej ge sig in i den leken.

Att »*Spänna tossa*» eller »*spänna bon*» (= ben) var ej heller så lätt. Då skulle två personer ligga skafföttes, arm i arm och så spänna upp benen, så högt de förmådde, och den var då starkast, som kunde vända upp och ned på den andra.

Vidare gjorde de ringar af halm och sutto så och pröfvade styrkan på hvarann genom att dra i ringen, liksom äfven genom att »*Dra kaffe*». De sutto då och spände fötterna mot hvarann och höllo hvar med bägge händer i en brödkaffe af trä, som de försökte dra åt hvar sitt håll.

Mindre ansträngande var det då att »*Tämja stutar*» (»*kalfvar*»), leka »*Vagga*» eller att »*Väga salt*». Vid den första leken ställde sig två personer bredvid hvarandra arm i arm, och de inre benen knötos om med julhalm. De ryckte åt hvar sitt håll som när man tämjer stutar, då den ena drar hit och den andre dit. — När man skulle vagga satte sig två personer, som tagit af sig sina skor, på golfvet, den ene med åtskilda ben omslutande den andre, som hade sina ben under honom. De sutto på hvarandras fötter och fattade hvarann om nacken och vaggade så fram och tillbaka. — När man vägde salt, ställde man sig med ryggarna mot hvarann med armarna i hvarandras och böjde sig turvis framåt.

Vid utförandet af en del lekar voro deltagarna flera och sutto då ofta i ring, såsom när det gällde att »*Mussla sko*». Deltagarna sutto då som sagdt i ring med benen uppdragna och fötterna intill hvarandras, den ene intill den andra, en gosse och en flicka undan för undan. En skulle vara inne i ringen. Så började de då att »*mussla*» skon under knäna från den ene till den andra. De skulle sitta så, att de kunde sticka skon under benen längs hela ringen, och den som gick inne i ringen skulle försöka att få fatt i den. När han vid sökandet vände på sig, så togo de fram skon och slog

honom med den, eller också kunde de plötsligt ta upp och visa honom den. Fick han tag i skon, måste den, hos hvilken han funnit den-samma, i sin tur gå inne i ringen.

En annan lek åter var »*Släpa sko*». Då sutto deltagarna i ring på samma sätt som när de »mussla sko», men här var det en som gick utikring och släpade med en sko. Så skulle han försöka att släppa skon bakom en person, utan att denne märkte det, och hann han så ringen rundt tillbaka till denne, utan att han märkt skon, så tog han och slog honom med den i ryggen, och så blef det den andres tur att gå upp och släpa.

Så hade man äfven lekar anlagda på att narra den med leken obekante såsom »*Läsa för den döende prästen*» och »*Titta till den döde*». När den första af dessa lekar skulle utföras, så ställdes två stolar fram på en stolsbredds afstånd från hvarann, och så breddes en filt eller dylikt ut öfver stolarna, så att mellanrummet ej märktes. Tvenne personer satte sig därefter på dem med hvar sin bok som de läste uti. Till den som så kom in, sades det: »Var så god och sitt», men när han satte sig, stego de bägge andra upp, och han föll då ned.

När man skulle »titta till den döde», skulle en person ligga och föreställa död. Han hade munnen full med vatten och en näsduk bredd öfver ansiktet. Se'n skulle en, som var obekant med leken, gå och titta till den döde, och när han då kom fram till denne, så drog en som var med i komplotten undan näsduken, och då sprutade den låtsade döde upp vattnet han hade i munnen.

Ofvan nämnda voro några bland de vanligaste jullekarna, men därjämte lektes en mängd andra lekar, hvilka äfven förekommo vid andra tider af året, som ju också var förhållandet med en del af de här anförda såsom t. ex. Vagga, Väga salt och Titta till den döde, och vid hvars utförande man icke behöfde den traditionella julhalmen, hvilken vid de muntra jullekarna ofta var välbehöflig nog, ty vid åtskilliga af dem var sannerligen ett mjukt underlag af nöden.

Men äfven julens fröjder har ett slut, och julhalmen, hvilken snart nog hade förvandlats till boss, sopades ut. Dessförinnan hade dock gärna vid nyår, och ofta äfven trettondagen, en ny lång-

halmskärfve tagits in och bredts på. I en del gårdar sopades halmen ut ganska snart, i andra åter fick den ligga kvar ända till tjugondag Knut — som förr var den 7 januari —, men då var det också oåterkalleligen slut med julens glada upptåg.

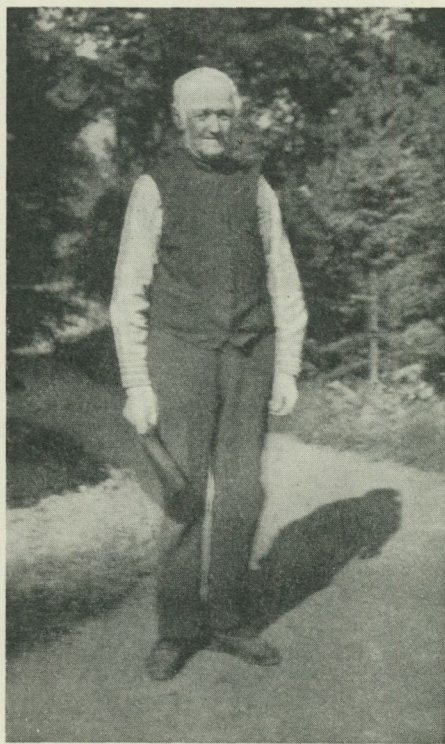

Fig. 3. Bertil Ferm, 92 år,
från Rolfstorps sn Himle hd. Halland.
Förf. fot. 1916.